

Field : Fashion Design

Type : Research Article

Recieved: 05.03.2016 - *Accepted*: 21.05.2016

Tarihsel Gelişim İçerisinde İnsan, Moda, Ayakkabı İlişkisi

H. Meryem İMRE

İstanbul Aydın Üniversitesi, Moda Tasarım Programı, İstanbul, TÜRKİYE

E-Posta: meryemimre@aydin.edu.tr

Öz

Moda ve tasarım; insanoğlunun yerleşik yaşama geçmesiyle başlayan gereksinimlerinin getirdiği kendini beğenme ve beğendirme duygusunun ön plana çıkması ile oluşmuştur. Kıyafet, insanın kişiliğini ve kendini anlatma biçiminin en belirgin özelliği olmuştur. Anlatma biçiminin kendi içindeki sıralaması, öncelikle kıyafet ve ardından onu tamamlayan ayakkabı, çanta ve aksesuarlardır. Kültürel ve toplumsal yapı içerisinde, moda değişkenliğin sembolü olarak varlığını hissettirmiştir. Moda form, renk, doku ve kültürün etkisiyle insanın yaşam içerisindeki farklılıklarını belirtmiştir. Bu farklılık insanın yerleşik hayata geçtiği dönemden günümüze kadar ayakkabının etrafında gelişmiştir. Ayakkabı tasarımlarında görülen farklar, ayakkabının tarihsel gelişimi içerisinde insanın sosyal konumunu da etkileyen en önemli obje olma durumunu hala sürdürmektedir. Ayağı dış etkilerden koruma ihtiyacından yola çıkarak tasarlanan ve üretilen ayakkabı, ayak sağlığını korumakla beraber, insanın kişiliğini ve gücünü de ifade etmiştir. Ayakkabı üretiminde kumaştan deriye kadar değişik malzemeler kullanılmış ve farklı aksesuarlarla süslenecek insanın toplumdaki yerinin sağlanmasına neden olmuştur. Günümüzde hala toplumda bir statü göstergesi olarak etkisini sürdürmektedir. Bu çalışmada, ayakkabının dönemsel farklılıkları ve değişimleri tarihsel süreç içerisinde ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Moda, tasarım, insan, ayakkabı tarihi

The Relationship between Human, Fashion, and Shoes through Historical Development

Abstract

Due to the fact that humans like to groom themselves constantly, fashion and its design have become an indispensable part of people's lives. Clothing demonstrates people's personality and self-expression. This self expression includes a primary outfit one wears with matching shoes complemented by a bags and accessories. Fashion is a symbol of constant evolvement and change in a cultural and social society. Styles, colours and textures create differences in human life according to cultural preferences. These fashion differences evolved around shoes even from the very early days of simplistic shoe design. The creative differences of shoe design are still very important in influencing people's social status throughout the historical progress of shoes. Even in different geographical territories, shoe design and its production derives from the need for protection of the feet from external effects and the requirement to keep feet healthy and in good physical condition it also expresses people's personality. The production of shoes uses many various materials, such as leather, fabric and matching accessories for the final end product. Shoes are still a symbol of status both in recent years and in today's modern society. Within this work (study), we have examined the differences and changing characteristics of shoes throughout their historical process.

Keywords: Fashion, designing, human, foot, shoes history

Giriş

İlk insanla beraber ilkel toplumlarda görülen sandalet ve ayakkabı ağaç kabuklarından ve hayvan derilerinden ayağa bağlanarak yapılmıştır. Eski Mısır ve Hitit Uygarlıklarında ise sandalet yapımı geliştirilmiştir. Hitit Uygarlığında ise, günümüzde de hala kullanılan ve her uygarlıkta giyildiği görülen çarığın ilk modellerine rastlanmaktadır.

Roma ve Eski Yunan Uygarlıklarında, sandalet ve ayakkabı daha da çeşitlenerek farklı biçimlerde kullanılmıştır. Roma Döneminde ise, sağ ve sol ayakkabı kalıbı kullanılarak, ayakkabının gelişerek devam ettiği görülmüştür.

Ayakkabının temel malzemesi deridir. Hun Türklerinin yerleşik düzene geçmeleriyle beraber kullanmaya başladıkları derinin işlenerek ihtiyaç malzemelerinde özellikle at koşumlarında, ok çantasında ve ayakkabıda kullanıldığı görülmektedir. Çizme yapımında kullanılan derinin üzerine, desenler ve süslemeler yapılarak zenginleştirilmiştir. Çizmelerin tabanlarına yapılan süslemeler ise yöneticilerin zenginliğinin ve sosyal statünün sembolü olmuştur.

Osmanlı Döneminde ayakkabı üretimi gelişerek devam etmiştir. Selçuklu İmparatorluğu döneminden itibaren kalite ve işçiliğin belli standartlarda yapılabilmesi için Ahilik sistemi kurulmuş ve ayakkabıcı esnafının belli bir düzen içerisinde çalışarak, ayakkabı üretimindeki kalitenin sürekliliği sağlanmıştır. Bu dönemde insanların mensup oldukları meslek ve sınıflarını gösteren renk ve formlarda ayakkabılar giyilmiştir. Avrupa'da ayakkabı malzemesi olarak derinin yanında daha çok kumaş kullanılmıştır. Kumaşlarda işleme, applike, toka, değerli taş ve boncuklarla işlenen görkemli ve farklı modellerde ayakkabılar üretilmiştir. Avrupa'da ayakkabı modelleri, her çağda insanların saygınlığını ve gücünü gösteren bir unsur olarak gelişimine devam etmiştir.

Ayakkabı her çağda görsel algıda ilgi uyandıran bir obje olarak karşımıza çıkmaktadır. Asıl işlevi ayağı dış etkilerden koruyan ayakkabının, cinsellik sembolü olarak da algılandığı görülmektedir. Moda tasarımcıları, giysi tasarımlarını yaparken tamamlayıcı obje olan ayakkabı tasarımlarında, ayakkabının estetik gücünü kullanmışlardır.

Moda sürekli değişim içerisinde gelişirken ayakkabı tasarımcıları da yeni fikirler üretmişlerdir. Ayakkabının geçmişten günümüze kadar olan evrelerinde yapmış oldukları analizler sonucunda tasarlanan ayakkabılar günümüzde insanın kimlik arayışında etkili olmuştur.

Modanın Tanımı ve Tarihsel Gelişimi

Moda tasarımında kültürel, sosyal ve ekonomik olayları takip ederek esinlenme, taklit etme işlevselliği ile tasarımlar yapılmaktadır. Moda tasarımı, çeşitli estetik alışkanlıklar ve farklılıklar bütünüdür (Davis, 1997).

“Günümüze kadar en çok kullanılan ve üzerinde fikir birliğine varılan moda kavramı, seçkin kesimin toplumsal alan içinde bir alt sınıfın kendilerini taklit etmeleri sonucu ortaya çıktığını göstermektedir”(Georg, 1957-2003:75). 20.yüzyılın ikinci yarısına kadar modanın etkileme şekli üst grupların seçimlerinin alt gruplara doğru uzaması ve genişlemesi biçimde olmuştur. Devam eden dönemde alt grupların eğitim düzeyinin gelişmesiyle moda olgusunda farklılıklar ortaya çıkmış ve sosyal hayatın içinde yerini almıştır (Crane,2003).

Moda toplumsal ve kültürel değerlerin etki alanı içerisinde gelişmiş, sürekli değişimi öngörerek bireysellikten uzaklaşıp toplumsal boyut kazanmıştır. 20.yüzyıl ile beraber moda

sınıfsal statü belirleyen bir olgu olmaktan çıkarak tüketici modası olarak yerini almıştır. Başka bir açıdan bakıldığında moda kavramı başkaldırı olarak da görülmüştür. Moda ne kadar yeni olursa olsun sürekli kendini yok ederek, yenilenmiş ve sürekliliğini göstermiştir. Modanın kendini yenileme süreci ise sosyal grupların yeni olan modayı kabullenme hızıyla belirlenmiştir.

Modanın ortaya çıkışında ve yaşamın bir parçası olmasına neden olan önemli etkilerden biri ekonomik ve sosyal olaylardır. Moda kavramı, zaman zaman toplumsal ayrışmaya, etkileşime ve toplumsal bütünleşmeye de sebep olmuştur. Ortaya çıkan moda toplum tarafından kısa sürede benimsendiğinde, yaşamımızın tüm evrelerinde kendini göstererek gelişimini sürdürmüştür. Tam tersi olarak toplum tarafından benimsenmediğinde ise yeni bir oluşum süreci başlamıştır. Ortaya konulan olayın moda olması veya yok olup gitmesi bireyin sahiplenmesi ile güçlenerek etki alanını genişletmiştir (Waresquiel, 1999).

Moda belli aşamalardan geçerken toplumsal özelliklerde bu süreç içerisinde değişime uğramıştır. Modadaki modernleşme, giyim anlayışının etrafında gelişirken toplumun zihniyetindeki değişimde de etkili olmuştur. Toplum gelenekselden endüstri toplumuna dönüşürken, bireyin psikolojik ve sosyo-kültürel yapıları da değişime uğramıştır. Bu gelişmeler ile beraber, kişinin davranışları ve giyim kültürü de farklılaşarak, gelenekselde sosyal statüyü sembolleştiren giyim, modernleşme sürecinde bu etkiyi taklit boyutuna getirmiştir (Barbaraosğlu, 2004).

Moda İnsan İlişkisi

Moda kavramı geniş kapsamlı olarak ele alındığında, tek başına bir tüketim davranışı şeklinde görülmemelidir. Bu davranış sosyal, ekonomik veya kültürel gelişmeler sonucu talebin, artış ya da azalmasını göstermektedir. Bu gelişmeler çerçevesinde odaklanılan konu, bireyin psikolojik yapısının etkisiyle, yoğunlaştığı obje işlevselliğinden çok sosyal ve kültürel değerler çerçevesinde kendini göstermiştir. “Moda bireyin kişiliğini, yaşam şeklini, sosyal konumunu ortaya koyan ve belirleyen bir unsurdur” (Jo Entwistle.2002: Makale).

Moda sektöründe üretim planı yapılırken tüketicinin talepleri de dikkate alınmalıdır. Ayrıca tüketim, sosyal disiplinlerden uzak tutulmamalıdır. Her dönemde, son moda kıyafet olarak konuştuğumuz ya da gördüğümüz objeler, bulunduğu dönemin özelliklerini ve etkilerini, estetik boyut içerisinde ele alan popüler kıyafetlerdir. Bu bilgiler ışığında modayı anlamaya çalıştığımızda, moda sektörünün tasarımcıları, editörleri, moda fotoğrafçıları, moda tasarım okulları, öğrencileri, renk ve moda analizcileri, modelistleri, terzileri ve tüm birimlerinin birbirleriyle olan ilişkilerini farklılıklarını anlayıp yorumlamak gerekmektedir.

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kadınlar, moda sektöründeki tüketimin başrol oyunculuğunu üstlenmiştir. Artık moda mağazaları vitrinlerinde bir imaj ve reklam aracı olarak gündeme gelmiş ve ana amaç olan moda tüketimini hızlandırmak için kullanılmaya başlamıştır. Vitrin düzenlemelerindeki görsellik, lüks yaşam tarzını yansıtan bir boyuta gelmiş ve bu yöntemle istenilen etki yaratılmış, özellikle kadının moda tüketimi üzerindeki etkisi güçlenmiştir. Toplumsal yapının içerisinde, yeni bir tüketici sınıfının oluşmasıyla beraber, bireyin özellikle kadının moda satın alma sürecinde, ihtiyaçtan çok kişisel farklılığını ortaya çıkaran ürünler almaya başlamıştır. Toplumsal ayrıcalık göstergesi olarak hızla yükselen değer olan moda şekillenmesini bu doğrultuda geliştirmiştir (Baudrillard, 1997).

Moda artık kadın için ihtiyaç ve örtünme değil, sosyal anlamlar taşıyan ve farklılığını ortaya koyabileceği bir olgu olmuştur. Erkek, sosyal toplum içinde varlığını, mesleği ve sosyal aktiviteler ile belgelerken, kadın sosyal toplum içerisindeki yerini ve farklılığını giyimi, ayakkabısı ve aksesuarları ile belgelemiştir.

Moda, Ayakkabı İlişkisi

Ayakkabı, var olduğu dönemler içerisinde ayakları dış etkilerden, kirden ve kötü koşullardan korumak amaçlı bir görev yüklenmiştir. Ayakkabının kullanımı, estetik yönü ve kullanılan malzemeler ile ortaya koyduğu sonuç insanın ekonomik ayrıcalığını, statüsünü ve var olduğu kültürü yansıtmaya özelliği hep ön planda olmuştur. Zamanla aksesuar olarak kendine giysiyi tamamlayan bir nesne olarak yer alan ayakkabı artık, tamamen giysi olarak yerini sağlamlaştırmış ve tasarımlarda etkin rol almıştır. Ayakkabının biçimi ve özellikleri, insanın manevi değerlerine katkıda bulunmuştur. Bulunduğu dönemin zevk ve kültürünü de benimseyerek modayı etkilemiştir. Ayakkabının kullanım işlevi sosyal statü, estetik ve moda anlayışı içerisinde görselliğini koruyarak, insan hayatında etkin bir nesne olmuştur. Ayakkabının modanın içerisinde daha fazla yer alması, kişisel anlayışla estetik boyutun birleşmesi sonucunda güçlenmiş ve varlığını kalıcı bir şekilde hissettirmiştir.

Şekil 4. 1. Vivienne Westwood Tasarımı, Doc Marten's bot. (Kaynak:www.stylelist.com, 21.05.2010)

Şekil 4.2. John Galliano tasarımı (Kaynak:www.shoponline2011.com)

Ayakkabının Tanımı

Ayakkabı; kadın, erkek ve çocukların ayaklarını dış etki ve etkenlerden korumak, sosyal konum ve toplumdaki imajlarını sağlamlaştırmak için yüz ve tabanları farklı malzemelerden yapılmış ayak giysisidir, günümüzde artık ayakkabının asıl işlevi ayağın dış etkenlerden korumak değildir. Artık kişinin bulunduğu ortama uyumunu kolaylaştırmak rahat, hızlı hareket etmesini sağlamak ve ayak formunu korumaktır.

Ayakkabı tanımının içinde takunya, potin, terlik ve çizme yer almaktadır. Palet, kayak gibi araçlar bu tanıma girmemektedir. Ayakkabı kelimesinin sözlük tanımlarına bakıldığında genelde ayağı korumak amaçlı açıklamalar görülmektedir.

“Özellikle sokakta ayağı korumak için giyilen ve altı kösele, lastik gibi dayanıklı malzemelerden yapılan ayak giyeceği”(Okyanus Ansiklopedik Sözlük, 1983). “Ayağı ve kimi zaman da bacağı saran deriden, kumaştan, plastikten yapılan giyim eşyası” (Larousse. 1986:1088).

Ayakkabının Tarihsel Gelişimi

İlk insanlar, doğa koşullarının etkisiyle ayaklarını keskin taş, diken ve çamur gibi dış etkilerden korumak amacı ile ağaç kabuğu veya sert yapraklardan taban yapıp, otları ayaklarına bağlayarak ilkel ayakkabıyı tasarlamıştır.

Elde edilen kaynakların çoğu, ayakkabının tarihçesini eski Mısır'dan başlatmıştır. Eski Mısır'da iki bant ile ayağın üzerinden tutturulmuş sandalet giyerlerdi (Bkz.Şekil 2.1).Basit yapısından da anlaşılacağı gibi, insanların ayakkabıyla tanışması sandalet ile olmuştur. Her medeniyet döneminde hangi kültür olursa olsun insanın mutlaka sandalet ile bağı olmuştur. Pers ve Hintliler'in oyarak yaptıkları sandaletler topuzludur. Japonlar sandaletlerine “zori” adını vermişlerdir. Diğer sandaletleri olan tahta tabanlı yüksekliği 2 inç ile 6 inç arasında değişen “geta” (Bkz.Şekil.2.2)farklı bir sandalet formudur. İspanyol sandaleti ipten, Slavlar ise keçeden yapmışlardır. Afrikalılar'ın değişik renkte derilerden dikerek yaptıkları parmak arası sandaletleri vardır (O'Keeffe, 1996). Yapılan tüm sandaletlerin temelini ise Eski Mısır'daki sandaletler oluşturmaktadır.

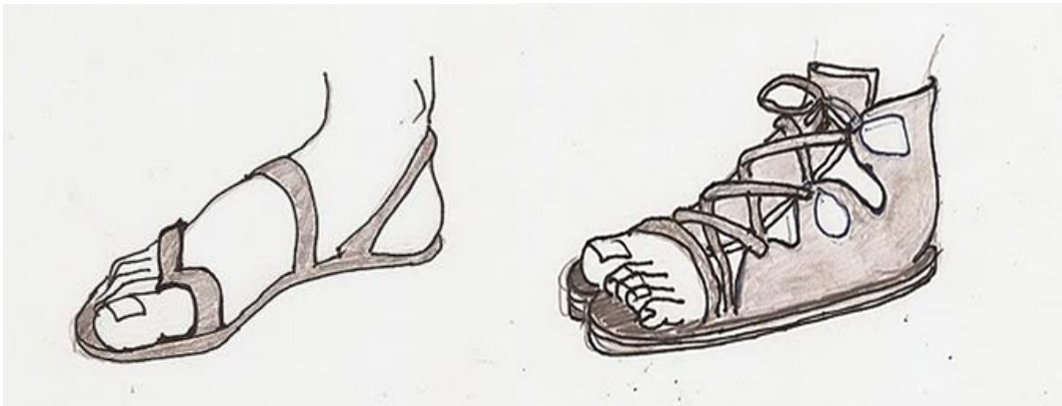

Şekil 2.1. (Kaynak: Bossan,2007;11.)
Mısır Sandaleti “Kahire Müzesi”

Şekil 2.2 . (Kaynak: Bossan,2007;11.)

Homeros'un İliada ve Odyssey 'deki kahramanların bronz sandalet giydikleri, tanrıların ise altından yapılmış sandalet giydikleri anlatılmıştır. Eski Yunan'da sandaleti hem kadın hem de erkekler giymiştir. Bu sandaletler ayağın üzerine deri bant ile tutturulmuş ve tabanı mantardır. Pedila Eski Yunan'da en çok kullanılan ve moda olan sandalet türüydü (Bkz.Şekil.2.3).

Şekil 2.3. Pedila (Kaynak: Yue,1997:20.)

Şekil 2.4. Krepis Askeri Konçlu Sandalet
(Kaynak: Yue, 1997:25)

Orta Çağ Dönemi'nde Ayakkabı

Roma imparatorluğunun ikiye bölünmesiyle yeni krallıklar oluşmuştur. İnsanlar için farklı bölgelerde yeni yerleşim alanları yapılmıştır. Yeni yerleşim alanları rahat ve lüks yaşamın oluşmasına yol açmıştır. Yetenekli ayakkabı ustaları ise daha zarif ve değerli ayakkabıları soylular için yapmışlardır. Bu dönemde ayakkabıların uçları sivrileşerek uzamaya başlamış ve ayakkabının sayısı ayakkabının üst kısmını oluşturan parçası olarak ipek, kadife, deri ve saten kumaşlar kullanılmıştır. Bu ayakkabılara “poulaine” adı verilmiştir. Zenginliğin ve asaletin göstergesi olarak ayak parmakların olduğu kısım uzatılmıştır. Bu model ayakkabıyı giyen kişinin sosyal konumuna göre de farklılık göstermektedir (Brooke,1997). Ayakkabının uç kısmının uzaması sonucunda yürümekte güçlük çekildiğinden gümüş veya altı zincir takılarak bacağın diz bölümüne bağlanmıştır. Poulaine'ler çamurlu sokaklarda giyildiğinde patten adı verilen ve ahşaptan yapılan koruyucu ile giyilmiştir.

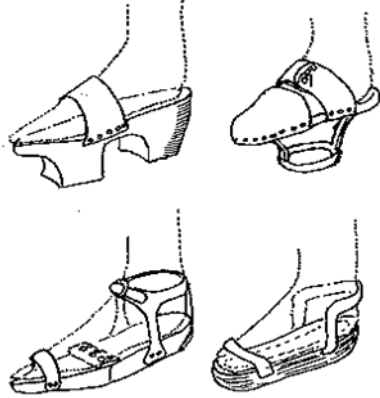

Şekil 2.5. (Kaynak:<http://kristinsewell.wordpress.com>)

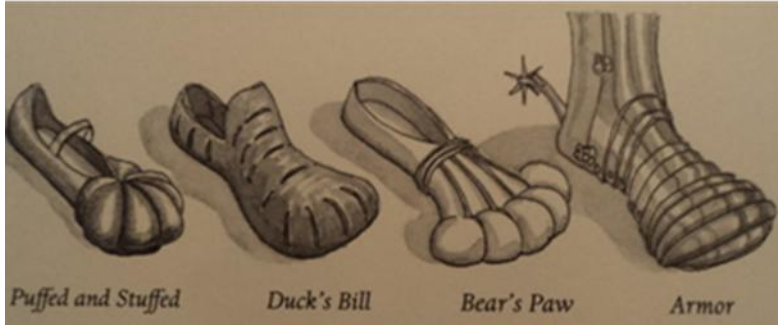
Şekil 2.6. 14.yüzyıl Poulaine Poulaine worn in Burgundy.

Şekil 2.7. Ahşap Patten (Kaynak: Yue,1997:52.)

Rönesans Döneminde Ayakkabı

1450-1460 yılları arasında Rönesans'ın da etkisiyle sanat ve bilimdeki ilerlemelerin ışığında ayakkabıda da yeni bir dönem başlamıştır. Poulaine diye isimlendirilen ayak parmak kısmı uzun olan ayakkabılardan sonra, kral XIII. Charles'ın ayak parmaklarının altışar adet olmasından dolayı, ön kısmı geniş olan ayakkabılar dönemi başlamış oldu. Bu ayakkabılar, duck's bill, bear's pawn ve cow's mouth olarak isimlendirilmiştir. Ayakkabıların form olarak ön kısmı yuvarlak ve geniş, yan ve arka tarafları ise alçak şekilde yapılmıştır. Ayakkabının ön kısım genişliği otuz üç santimetreye kadar ulaşır, yürümekte güçlük çekilince, geniş kısım altı inç ile sınırlanmıştır (Bkz.Şekil.2.8).

Şekil 2.8. Duck,Bear's,Puffed shoe (Kaynak: Yue,1997:36)

16.yüzyılda "Chopin" adı verilen nalınlar Venedik'te moda olmuştur. Chopinlerin çıkış noktası Osmanlı hamamlarında kadınların kullandıkları tahta nalınlardı. Venedik ayakkabıları olarak bilinen Chopin'in en büyük özelliği taban yüksekliklerinin elli santimetreyi geçmiş olmasıdır. Kadınlar arasında statü sembolü olan Chopinler 16.yüzyılda evlenecek genç kızların çeyizlerine mutlaka konulmuştur (www.footwearhistory.com).

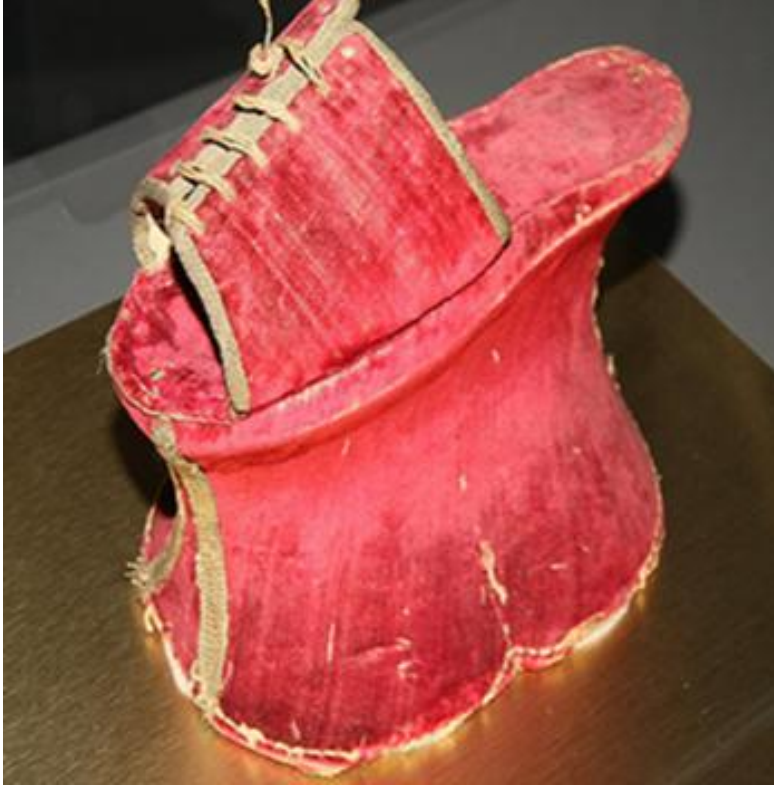

Şekil 2.9. 16.yüzyıl Osmanlı Nalınları (Kaynak: Dr. Ercan Topbaş Koleksiyonu, Airport AVM Sergi, Kasım, 2010)

Şekil 2.10.: Chopine,16.yy Venedik Chopine Örneği (Kaynak: Bata Shoe Museum)

16.yy Chopine Örneği.

Şekil 2.11. Chopine, 16.yy Venedik Chopine Örneği (Kaynak: Bata Shoe Museum)

Hun Türklerinin Erken Dönemlerinde Çizme

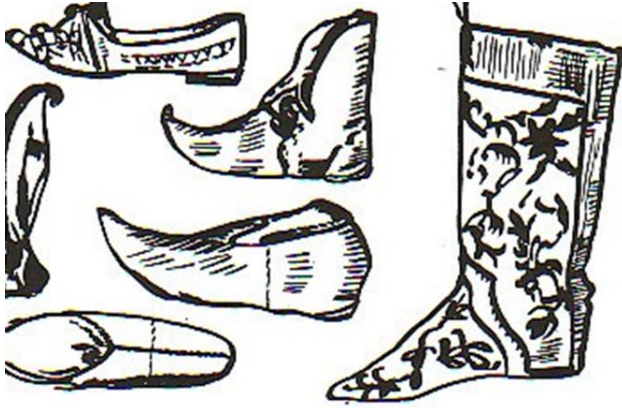
İslamiyet'in kabulünden önce Türklerde "Bozkır Tipi Giyim" in en önemli tamamlayıcı unsurlardan olan çizme, eski Türk topluluklarında çok yaygın bir şekilde kullanılmıştır.

Arkeolojik kazılarda bulunan o döneme ait çizmelerde görülen biçim, teknik ve estetik olarak formların günümüzdeki modellerden çok farklı olmadığı görülmüştür. Günümüzden 30-40.000 yıl önce üst Paleolitik devirde Batı Sibirya'nın tamamen sular altında kaldığında ve buzulların Altay Dağları'ndan aşağı geldiği dönemde, giyim kuşamda önemli kültürel değişiklikler olmuştur (Naskalı, 2007).

"Yapılan kazılarda çıkarılan çizmeler incelendiğinde, çeşitli malzemeler üzerine farklı tekniklerde yapılmış olduğu; keçeden, yumuşak deriden ve tabanda aşınmayı azaltacak şekilde kalın deri kullanmışlardır" (Naskalı, 2007:162).

Çizmeler ayağı sınıksız saran ya da kolayca çıkarılabilsin diye geniş yapılmıştır. Erken Dönemlere ait çizmelerin çoğu ökçesizdir. Geç dönemlere ait çizmelerde ökçeye rastlanmaktadır. Ökçe ata binerken ayağın üzengide daha rahat tutunabilmesi için yapıldığı düşünülmektedir. Anadolu'da yemeni ye da çarık diye adlandırılan ayakkabılardaki gibi çizmelerin burnu kıvrıktır. Çizmelerde, ayak bileğinde çizmeyi bağlamak için şeritler bulunmaktadır. Çizmelerde bileğin üst kısmında toka veya mahmuzlar kullanılmıştır. Kazılardan çıkan bazı çizmelere bakıldığında, daha zengin görümlü olanların soylular ve

yöneticiler tarafından giyildiğini göstermektedir. Bu durum çizmenin Türklerde rütbe belirten bir ayak giysisi olduğunu belirtmektedir.

Şekil 3.1. Orta Asya'da çizme ve ayakkabı çeşitleri (Ögel, 1991: 128).

Kaynaklara bakıldığında, Orta Asya'da başta çizme olmak üzere çarık, edük ve başmak gibi ayakkabı türleri giyilmiştir. Bu dönemdeki çizmelerde geometrik desenlerin yanında, stilize edilmiş bitkisel motifler, farklı dikiş ve işleme teknikleriyle çizmelerde kullanılmıştır. Yapılan kazılarda kurganlarda bulunan, Hun aristokratlarına ait deri çizmeler, altın ve gümüş sırmalar ile işlenmiştir (Bkz.Şekil.3.1).

Osmanlı Döneminde Dericilik

Anadolu Türk Sanatında görülen tasarım anlayışının tüm sanat dallarında olduğu gibi, deri ürünlerinin tasarımına yansıdığı görülmektedir. Dericilikte ayakkabı üretiminin deri ve işçilik kalitesinin hiç değer kaybetmeden ilerleme kaydetmesi, Anadolu Türklerinden gelen Esnaf birliği kuruluşu kimliğine sahip “Ahilik” sisteminin büyük katkısı olmuştur (Dağtaş, 2007).

16. ve 17. yüzyıllarda en parlak devrini yaşamış olan Türk dericiliğinin ürünleri Batı'ya ihraç edilirdi. Sahtiyan adı verilen deri yapımının Türklere özgü bir metot olduğu tüm dünyada kabul edilmiştir ve “Turkish Leather” olarak bilinmektedir. Osmanlı İmparatorluğu genişledikçe tabaklık ve deri işleyen sanatlarda iş hacmi ve ürün kalitesi bakımından büyük gelişme göstermiştir. Pabuç ve terlik işçiliği, her zaman için batıdaki deri işleme kalitesinden daha üstün olmuştur. Özellikle ordunun, askerin postal ve çizmesine hatta atın koşum ve eğer takımına kadar işlenen her türlü deri mamulü kullanılmış ve Saraçhaneler sürekli deri işlemişlerdir

Osmanlı Döneminde Ayakkabı

Osmanlı dönemindeki evraklara ve kayıtlara bakıldığında, ayakkabıcı ya da ayakkabı kelimelerine rastlanmamıştır. Bu işle uğraşan esnafın adı, Babuççu, Başmakçı, Dikici veya Haffaf olarak belirtilmiştir. Daha sonra Haffaf kelimesi değişerek “Kavaf” adını almıştır (Sakaoğlu, Akbayar,2002).

16. ve 17. yüzyılda, Osmanlı insanında ev içi ve dışında kullanılan ayakkabılar farklılıklar gösterirdi. Atlas, deri ve kadife gibi malzemeler ayakkabı yapımında kullanılmış, ayakkabının

kullanım alanına göre değişmiştir. Kışlık ayakkabıların içinde kürk kullanılmıştır. Bazı deri ayakkabılarda sırma işlemler vardır. Osmanlı Döneminde giyilen ayakkabıları saray ve saray dışında halkın giydiği ayakkabılar olarak farklılıklar göstermiştir(Dağtaş, 2007:58). .

“Saray ayakkabılar; konçlu çizmeler, terlikler, nalınlar, kösele tabanlı süvari pabuçları Halk tipi ayakkabılar; başmak, potin, çapula, çedik’tir. Çarık daha çok Anadolu’da giyilen bir ayakkabı olarak bilinmektedir”(Tansuğ.1989: 38).Müslüman ve gayrimüslim kadınların ayırt edilebilmesi için ferace ve ayakkabılarını sosyal konumlarını ayırt edebilmek amacıyla, belirleyici renklerde giymeleri öngörülmüştür.

16.yüzyılda Sultan II.Selim döneminde, gayrimüslimlerin giyim kuşamları için bir ferman yayınlanmıştır. Bu fermanda kadınların “başmak” yerine bir çeşit ayakkabı olan “şirvani” giymeleri gerektiği belirtilmiştir. Yoksul gayrimüslimler ise, üstü astarlı ayakkabı, papuş ve iç edik giymişlerdir. Müslümanlar sarı, Ermeniler kırmızı, Rumlar siyah, Museviler mavi ayakkabı giymişlerdir.18.yüzyılda ise, gayrimüslimlerin papuş ve ayakkabılarında, siyahın yanında kırmızı giydikleri de görülmüştür (Yavuz, 1990).

Şekil 4.1. 16.yüzyıl işlemeli çizme (Kaynak: Topkapı Sarayı Müzesi.).

Şekil 4.2. Halk tipi mesli çizme (Kaynak: Sabiha Tansuğ koleksiyon.)

Şekil 4.3. Türk Nalımı örneği 16.yüzyıl (Kaynak: Bossan, 2007:159.)

Şekil 4.4. 17.yüzyıl işlemeli (Başmak) terlik.(Kaynak: Topkapı Müzesi)

Şekil 4.5.:(Kaynak:Sabiha Tansuğ Koleksiyonu)

Şekil 4.6.:(Kaynak: Türk İslam Eserleri Müzesi- İşlemeli Osmanlı Terlik Örneği.

Sonuç

İnsanoğlunun var olduğu andan itibaren, önce dış etkenlerden korunma amacıyla otlardan ve ağaç kabuklarından ayaklarını sararak, oluşturdukları ayakkabı zaman içerisinde insanlığın ve tekniklerin gelişmesiyle paralel olarak ilerleme kaydetmiştir. İnsan bedeninin ayrılmaz ve kıyafetin tamamlayıcı bir parçası olan ayakkabı, insanlığın yerleşik hayatla bütünleşmesi sonucunda da, günlük hayat ve sosyal hayat içerisindeki yeri ve konumu farklılaşmıştır.

Tarihsel gelişim içerisinde ayakkabı tasarımının kökeni zanaat odaklı bir çalışma sistemi içerisinde yer almıştır. En önemli özelliği ise ayağın rahat edebilmesi için kalıp ve taban çalışmasında geliştirilen tekniklerdir. Ayakkabı üretiminde kullanılan malzeme, araç ve gereçler neredeyse yüzyıllardır değişmeden işlevselliğini sürdürmüştür. Malzemenin farklı arayışlar içine girmeden tüm özelliğini saklaması, insanoğlunun bedenindeki en önemli parça olan ve bedenine yön veren ayaklarının rahat ve sağlıklı olması için geliştirdiği teknikler ve özellikle ayakkabının taban kalıbı üzerindeki çalışmalar insanın bedenine olan ilgisini ve ona verdiği değeri de göstermektedir.

Ayakkabı estetik yönü ve görselliği çok etkili bir cinsellik sembolü olarak, kadının yaşamında yer alması moda olgusunun oluşmaya başladığı 19.yüzyılın ikinci yarısından itibaren etkisini göstermiştir. Ayak estetiği ile birlikte bütünlük oluşturan ayakkabı farklı coğrafyalarda farklı güzellik ve estetik anlayışı ile sosyal hayattaki yerini sağlamlaştırmıştır.

Giysilerin ve ayakkabıların insan için fiziksel işlevleri kadar estetik ve simgesel önemleri her zaman ön planda olmuştur. İnsanın sosyal hayatında giysi statü belirleyici ve ayakkabı onu tamamlayıcı unsur olarak algılansa da, ayakkabı bazı dönemlerde tek başına sosyal statü belirleyici durumunda olmuştur.

Her ayağın anatomik yapısının farklı olmasından dolayı, el yapımı ayakkabı kalıbının çalışılması çok önemli olmuştur. Günümüzde ayakkabı sanayinde farklı formlara tek tip kalıp kullanılması ayakkabıdaki görselliği daha önemli hale getirmiştir. Ayağın sağlıklı olması geri planda kalmıştır. Bu anlayış bedenin duruşunu da etkilemektedir. Ayakkabı tasarımcıları, çalışmalarında sadece görselliği ön planda tutmamalı ayakkabı tasarımının ayakla olan birlikteliği de düşünülerek ve birbirini tamamlayan unsurlar olarak ele alınıp, çalışılmalı ve farklı kültürler ile bir arada olmanın oluşturduğu kültürel geçmişi gelecek ile buluşturmak için ayakkabı müzesi oluşturulmalıdır.

KAYNAKÇA

- Barbarosoğlu, F, (2004). *Modernleşme Sürecinde Moda ve Zihniyet*, İstanbul, s24.
- Baudrillard, J, (1997). *Tüketim Toplumu*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, s75.
- Brooke, I, (1949). *A History of English Footwear*, London: St. Giles Publishing Co. Ltd, s54.
- Crane, D, (2003). *Moda ve Gündemleri*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, s29.
- Çoruhlu, Y, (1995). *Lotus İkonografisi ve Uygur Sanatında Lotus*, Uluslararası Osmanlı Öncesi Türk Kültürü Kongresi.
- Dağtaş, L, (2007). *Müze ve Koleksiyonlardan Deri Eserler*, İstanbul: Türkiye Deri Vakfı Kültür Hizmeti, ss.13-58.
- Davis, F, (1997). *Moda, Kültür ve Kimlik*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s141.
- Entwistle, J, (2000). *The Fashioned Body*, Malden: Polity Press.
- Naskalı, E, G, (2007). *Ayakkabı Kitabı*, İstanbul: Kitabevi Yayınevi, s160-162.
- O'Keefe, L, (1996). *Shoes*, New York: Workman Publishing, s103.
- Sakaoğlu, N ve Akbayar, N, (2002). *Derinin Anadolu'da Bin Yıllık Öyküsü*, İstanbul: Creative Yayıncılık, s55.
- Tansuğ, S, (1989). *Türkiyemiz Kültür ve Sanat Dergisi*, İstanbul: Sayılı Matbaa, Sayı: 58.
- Waresquiel, De E, (1999). *İsyankar Yüzyıl*, İstanbul: Sel Yayıncılık, s83.
- Yavuz, E, (1990). *Osmanlı İmparatorluğunda Gayri Müslimlerin Giyim, Mesken ve Davranış Hukuku*, Ankara: Otam C1, ss118-123.
- www.footwearhistory.com (Erişim 23 Nisan 2011)